

Андрій Гречило

ПОВЕРНЕННЯ СИНЬО-ЖОВТОГО ПРАПОРА І ТРИЗУБА

Із змінами, які почалися в СРСР у кінці 1980-х рр., виникло й питання відновлення та легалізації української символіки. У “самвидаві” з’явилося багато публікацій на цю тему, дослідники питання виступали з лекціями перед трудовими колективами¹. А відновлення в кінці 1988 р. у Литві національного прапора як державного символу Литовської РСР створило прецедент і для інших республік.

Тодішня однопартійна комуністична влада намагалася всіма силами зупинити процеси національного відродження в Україні. Влітку 1989 р. в Києві відбулося спеціальне засідання Комісії Верховної Ради Української РСР з питань патріотичного та інтернаціонального виховання і міжнаціональних відносин, присвячене питанню національних символів України. Голова Комісії Л. М. Кравчук (на той час – завідувач ідеологічного відділу ЦК Компартії України), підбиваючи підсумки цього засідання сказав: “Нема ніяких підстав для перегляду сполучення кольорів. [...] І деякі групи, і неформальні об’єднання з політичною спрямованістю не випадково беруть собі ці кольори протистояння нашим соціалістичним завоюванням. Під ними гуртуються сили, які сумують за минулими часами. Ці брудні і криваві символи – ворожі українському народу, вони завжди ототожнювалися з експлуаторською державністю. Це – ностальгія за самостійною, «соборною» Україною. Ті, хто обирає жовто-блакитний прапор, кажуть прямо, що вони за відокремлення від Радянського Союзу”².

На жаль, на відміну від Литовської РСР, де чинна влада зняла напругу в питанні національного прапора, в Україні ця справа набула виразного політичного забарвлення, а офіційна радянська пропаганда продовжувала паплюжити національні символи. Але різні громадські організації регулярно ставили вимогу відродження національних символів. На установчому з’їзді Народного Руху України за перебудову 10 вересня 1989 р. було ухвалено окрему резолюцію з цього питання³.

Особливу роль у поширенні об’єктивного погляду на національні символи відіграли матеріали, опубліковані в кінці 1989 р. багатотисячними накладками в легальному часописі “Пам’ятки України”, що видавався як науково-популярний журнал Українського товариства охорони пам’яток історії та культури і Українського фонду культури⁴.

Після виборів до рад всіх рівнів навесні 1990 р. низка міських та обласних рад народних депутатів (особливо на Західній Україні) легалізували використання на своїй території синьо-жовтого прапора та Тризуба як національних символів.

14 березня 1990 р. синьо-жовтий прапор був піднятий над Стрийським міськвиконкомом на підставі його рішення. 27 березня сесія вже Червоноградської міської ради приймає рішення про встановлення 1 квітня національного прапора над міськвиконкомом. 29 березня рішення про національну символіку приймає сесія Тернопільської міської ради. 2 квітня синьо-жовтий прапор піднімають за рішеннями Дрогобицької міської та Пустомитівської районної рад.

Комуністична влада зразу ж почала шукати правові шляхи для відміни цих рішень, залучаючи прокуратуру. Особлива увага була прикута до Львова, тому необхідно було поступити хитріше. Я був обраний у березні 1990 р. депутатом Львівської міської ради і мені доручили від групи підготовки проведення першої сесії підготувати проект відповідної ухвали. Щоб уникнути можливих протестів прокуратури і відміни ухвали національний прапор було не достатньо лише вивісити, але треба було легітимізувати його в межах компетенції міської ради та чинного законодавства. Тому мною було запропоновано прийняти положення про використання синьо-жовтого прапора, передбачивши його функціонування нарівні з тогочасним прапором УРСР. Подібним чином вже до того було узаконено національні символи в Балтійських республіках. 3 квітня синьо-жовтий прапор замайорів

¹ Зокрема й наші: Гречило А. Прапор українського народу // Поступ (Львів). – 1989. – № 2 (травень). – С. 2-3; Він же. Українські герби // Скарбниця (Львів). – 1989. – № 1. – С. 2. Першу публічну лекцію я прочитав на початку 1989 р. для Товариства Лева у Львові. Надалі були виступи перед працівниками різних заводів, підприємств, науково-дослідних інститутів та організацій.

² Національна символіка України // Літературна Україна. – 1989. – 6 липня (№27). – С. 2.

³ Про національну символіку: Резолюція Установчого з’їзду Народного руху України за перебудову, ухвалена 10 вересня 1989 р. // Літературна Україна. – 1989. – 19 жовтня (№ 42). – С. 7. Основою для цієї резолюції стала наша стаття: Гречило А. Прапор українського народу //

Поступ. – 1989. – № 2. – С. 2-3.

⁴ Національне чи націоналістичне? // Пам’ятки України. – 1989. – № 3. – С. 43; Якимович Б. До питання про українську національну символіку // Там само. – С. 44-48; Модзалевський В., Нарбут Г. До питання про державний герб України // Там само. – С. 49; Гречило А. До питання про національний прапор // Пам’ятки України. – 1989. – № 4. – С. 44-48. У нашій статті редакція журналу для перестраховки дописала тезу про необхідність проведення референдуму з питань символіки, хоча це не було узгоджене і суперечило моїй категоричній позиції проти подібного вирішення проблеми (див.: Гречило А. До питання про національну символіку // Самостійна Україна (Київ). – 1991. – № 17. – С. 4).

над ратушею Львова⁵. Хитрість із положенням про використання національного прапора спрацювала – прокуратура не знайшла до чого придертися в рішенні й не змогла опротестувати цю ухвалу. Згодом за цим зразком подібну ухвалу прийняла Львівська обласна та низка інших місцевих рад.

8 квітня 1990 р. депутати Івано-Франківської, 9 квітня – Тернопільської, а 28 квітня – Львівської обласної ради прийняли рішення про використання національних символів на території цих областей. 13 червня першим за межами Галичини містом, де теж офіційно вивісили прапор, став Житомир (хоча рішення міська рада прийняла ще 24 травня, але через опір місцевих комуністів його реалізація затяглася). А 24 липня у Києві на Хрещатику піднято синьо-жовтий прапор на флагштоку біля Київської міської ради за рішенням її Президії. Хоча траплялися й випадки, коли рішення місцевих рад відміняли, як це сталося у Сумах, коли в листопаді 1990 р. обласна рада відмінила ухвалу міської ради про використання національних символів. Також частими були випадки нищення встановлених прапорів, у тому числі й за участі міліції.

Проте зупинити поширення національних символів – герба Тризуба та синьо-жовтого прапора – комуністичному керівництву УРСР не вдавалося, бо все більше місцевих рад легалізували їх використання на своєму рівні. Натомість чинні радянські атрибути в світлі викриття злочинів комуністичної системи були повністю дискредитованими і тому, використовуючи більшовицьку риторику, виявилися “брудними і кривавими символами – ворожими українському народу”. Тому в різних пропагандистських матеріалах від Центрального комітету Компартії України почали пропагувати ідею “компромісного” варіанту з поєднанням на прапорі червоного та синього і жовтого кольорів⁶. Однак ці ідеї ні популярності, ні підтримки не отримали.

Постановою Президії Верховної Ради Української РСР “Про державну символіку Української РСР” від 3 серпня 1990 р. за № 152-XII доручалося п’ятьом депутатським комісіям – у питаннях законодавства і законності, з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин, культури та духовного відродження, народної освіти і науки – “розробити пропозиції щодо державної символіки Української РСР і винести їх на розгляд Президії Верховної Ради Української РСР”⁷.

Питанню української національної символіки за період 1989–1992 рр. приділялося значну увагу майже в усіх друкованих періодичних виданнях України. Кожна газета чи журнал, «що себе шанували», вважали необхідним обов’язково помістити якийсь матеріал на цю тематику. Якщо оцінювати цей процес з гумором, то можна сказати, що за ці чотири роки про Володимирський Тризуб було написано значно більше, ніж за ціле тисячоліття, котре минуло від часу його появи. За якісним показником ці публікації можна поділити на три умовні групи. До першої (на жаль, найменшої) увійшли дослідницькі роботи, в котрих використовувався значний історичний матеріал, на основі якого узагальнювалися висновки чи висувалися окремі гіпотези⁸. Другу групу становили статті, написані в рамках “марксистсько-ленінського світогляду”, в яких проблему надмірно політизувалося (при цьому не гребуючи перекрученням фактажу та фальсифікаціями) та різні квазінаукові, але дуже претензійні “розвідки”, які не мали нічого спільного ні з геральдиком, ні з вексилологією. У третю групу можна об’єднати компіляції, автори яких попросту переписували матеріал з чужих публікацій першої чи другої групи. На ошелешеного українського читача, позбавленого протягом останніх десятиліть будь-яких відомостей з цієї тематики, “вихлюпнулися” цілі потоки різноманітної суперечливої інформації, значно політизуючи питання і створюючи проблему на порожньому місці. У пресі почали з’являтися й різні варіанти прапора, в яких намагалися поєднати українські національні та радянські символи⁹. У деяких містах чиняться спроби знищити легалізовані місцевими радами національні символи¹⁰. Подібні спекуляції навколо символів викликали й гумористичні дописи з “альтернативними” іронічними проектами.

Важливу роль для утвердження національних символів відіграла виставка “Символіка України: походження, традиції, доля”, розгорнута на початку

⁵ Гречило А. До Синьо-жовтий прапор над ратушею // Національний прапор над Львовом / Упоряд. Р. Матковський. – Львів, 2011. – С. 35–38.

⁶ Ткаченко В. Що таке національна символіка і для чого вона потрібна? // Національні відносини в СРСР у питаннях і відповідях (на прикладі Української РСР). – К., 1990. – Вип. 1. – С. 19.

⁷ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 1588. – Арк. 1.

⁸ Якимович Б. До питання про українську національну символіку // Пам’ятки України. – 1989. – № 3. – С. 44–48; Гречило А. До питання про національний прапор // Там само. – 1989. – № 4. – С. 44–48; Гломозда К., Павловський О. Українська національна символіка: походження, традиція, доля. – К., 1989; Дашкевич Я. Символи, символи... – Львів, 1990; Сергійчук В. Доля української національної символіки. – К., 1990; Він же. Національна символіка України. – К., 1992; Гломозда К., Яневський Д. Історичні гербові відзнаки та прапоріві барви України // Український історичний журнал. – 1990. – № 4. – С. 43–55; № 5. – С. 45–64; Гісцова Л. Якого ж кольору були запорозькі прапори? // Літературна Україна. – 1990. – 19 липня (№ 29). – С. 8; та ін.

⁹ Див. хоча б: Баранович Ю., Деревус М. Малиново-синьо-жовтий // Культура і життя. – 1991. – 10 серпня (№ 32). – С. 5.

¹⁰ Про такі факти у Сумах та Дніпропетровську див.: Максютенко В., Братцева А. Нищать прапори... // Голос України. – 1991. – 26 липня (№ 143). – С. 4.

1991 р. в Державному історичному музеї УРСР у Києві¹¹.

1–2 березня 1991 р. у Києві відбулися Республіканські історичні читання “Символіка України: історія, традиція, сучасність”. Організаторами цих читань були Республіканський громадсько-політичний і культурний центр ім. В. І. Леніна, Інститут історії АН УРСР та Державний історичний музей УРСР. У програму заходу були включені виступи доповідачів з різними поглядами на українську символіку, проте кількох з них “забули запросити” (В. Сергійчука, П. Федаку), а інших (А. Гречила та Б. Якимовича) повідомили, що ці читання “відмінені” й лише чисто випадково їм вдалося прибути до Києва та взяти участь у дискусіях¹². Схоже, що організатори планували за відсутності опонентів протягнути вигідні для себе резолюції, що мали відповідати “партійній лінії”. Однак вони виявилися не готовими до відкритих дискусій і тому за результатами читань не було ні підведення підсумків, ні прийняття резолюцій, ні видання матеріалів. З огляду на це нами було запропоновано провести практично-наукову конференцію, яка має напрацювати рекомендації для Верховної Ради щодо національних і державних символів.

8 червня 1991 р. за участі істориків, архівістів, археологів, працівників музеїв, народних депутатів у Києві відбулася практично-наукова конференція “Історичні традиції української національної символіки”. Організаторами конференції виступили Народний рух України, Народна Рада (парламентська опозиція у Верховній Раді УРСР) та Інститут літератури Академії наук УРСР. Учасники конференції за результатами обговорення підписали текст з рекомендаціями щодо використання національних символів, викладом їх історії та змісту, а також прийняли резолюцію. У цій резолюції конференція ухвалила наступне:

“1. Рекомендації Республіканської наукової конференції схвалити.

2. Рекомендувати Верховній Раді Української РСР:

а) затвердити державним прапором національний синьо-жовтий прапор українського народу;

б) затвердити державним гімном національний гімн “Ще не вмерла Україна”;

в) оголосити конкурс на розробку проекту державного герба з обов’язковим використанням елемента національної символіки – Тризуба.

3. Створити комісію Верховної Ради з питань державної символіки та рекомендувати ввести

¹¹ Влашук М. Народ, держава і символіка: У Державному музеї історії УРСР відкрита виставка “Символіка України: походження, традиції, доля” // Патріот Батьківщини. – 1991. – 2 лютого; Стрільчик Т. Національна символіка: без пересудів і догм // Культура і життя. – 1991. – 6 квітня (№ 14). – С. 6.

¹² Див.: Сергійчук В. Символіка суверенності – синьо-жовта. – К., 1993. – С. 29–30.

до неї таких спеціалістів (перелік з 23-х осіб додавався).

4. Вважати недоцільним винесення питання про символіку на референдум, оскільки це компетенція спеціалістів-істориків. У жодній країні світу питання символіки не вирішувалося шляхом референдуму.

5. Рекомендувати публікацію резолюції та висновків конференції у засобах масової інформації республіки¹³.

Після цього постановою Президії Верховної Ради УРСР “Про заходи щодо вирішення питання про державну символіку України” від 24 червня 1991 р. за № 1238-XII було оголошено відкритий конкурс на створення проектів Державного герба України і затверджено положення про його проведення¹⁴. Конкурс мав тривати від 1 липня до 1 жовтня 1991 р., проекти герба слід було виконувати як ескіз у кольорі (довжиною 50–75 см) та пояснювальну записку (не більше 2 сторінок) і подавати під б-значним девізом і додавати закритий конверт під цим же девізом, де зазначалися дані про авторів¹⁵. Для кращих робіт встановлювалися 5 премій по 1500 крб. кожна. Також цією постановою передбачалося провести у жовтні 1991 р. науково-практичну конференцію з проблем державної символіки суверенної України: герба, гімну, прапора.

Конкурсні роботи оцінювала експертна група, утворена Президією Верховної Ради Української РСР. Тому було утворено велику конкурсну комісію, експертну групу в складі народних депутатів України Л. П. Скорик, Ю. В. Гнаткевича, О. М. Кондратова та фахівців М. О. Брайчевського, доктора історичних наук, провідного наукового співробітника Інституту археології АН України, К. Ю. Гломозди, кандидата історичних наук, старшого наукового співробітника Інституту історії України; Я. Р. Дашкевича, кандидата історичних наук, провідного наукового співробітника Інституту суспільних наук АН України; О. О. Кириченка, старшого консультанта Комісії з питань культури та духовного відродження; О. Л. Копиленка,

¹³ На шляху до незалежності // Літературна Україна. – 1991. – 20 червня (№ 25). – С. 1; Українська символіка – до джерел! // Культура і життя. – 1991. – 22 червня (№ 25). – С. 4; Про державну символіку України: Рекомендації наукової конференції “Історичні традиції української національної символіки” // За вільну Україну (Львів). – 1991. – 2 серпня (Ч. 139). – С. 2; Яка символіка традиційна // Голос України. – 1991. – 13 серпня (№ 155). – С. 3. Доволі детально хід цієї конференції подано тут: Сергійчук В. Символіка суверенності – синьо-жовта. – С. 51–55.

¹⁴ Про заходи щодо вирішення питання про державну символіку України: Постанова Президії Верховної Ради України від 24 червня 1991 р. за № 1238-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 31. – Ст. 410.

¹⁵ Конкурс: герб України // Культура і життя. – 1991. – 6 липня (№ 27). – С. 1; Положення про проведення конкурсу на створення проектів Державного герба України // Вільна Україна (Львів). – 1991. – 3 липня.

кандидата юридичних наук, старшого консультанта відділу у питаннях законодавства і правопорядку Секретаріату Верховної Ради України; Г. Н. Логвина, доктора мистецтвознавства, головного спеціаліста Київ НДІІТАМ; П. С. Соханя, доктора історичних наук, члена-кореспондента АН України, директора Інституту археографії АН України; В. М. Ткаченка, кандидата історичних наук, завідуючого відділом зарубіжної історіографії Інституту історії України; Г. А. Троненко, керівника відділу Державного історичного музею України; В. О. Шевчука, письменника; Б. З. Якимовича, кандидата історичних наук, наукового співробітника Інституту суспільних наук АН України; Д. Б. Яневського, кандидата історичних наук, наукового співробітника Інституту історії України¹⁶.

На конкурс надійшло понад 200 різних проектів. Характерно, що більшості авторів було важко відійти від стереотипного герба УРСР й у багатьох варіантах повторювалися його окремі елементи. Але новим було те, що понад 90 відсотків всіх поданих робіт містило зображення Тризуба. Переможцем конкурсу стала робота А. Гречила та І. Турецького¹⁷. Журі відібрало 5–6 кращих робіт, але остаточного варіанту визначено не було. Зрештою, конкурс так і не отримав свого офіційного завершення, бо жодних премій за відзначені роботи виплачено не було.

Легалізацію національного прапора прискорили політичні події: провалу путчу в СРСР та проголошення Незалежності України 24 серпня 1991 р.¹⁸ Під впливом цих змін 4 вересня народні депутати приймають постанову за № 1482-XII "Про підняття над будинком Верховної Ради України синьо-жовтого прапора"¹⁹.

Цікаво, що під час обговорення депутати пропонували зразу затвердити синьо-жовтий прапор як державний. Голова Верховної Ради Леонід Кравчук заперечував, мотивуючи тим, що є вже прийнята постанова про проведення референдуму з цього питання. Однак депутат Василь Червоний запропонував свій варіант постанови у такій редакції:

"Враховуючи багатовікову традицію синього і жовтого кольорів в історії символіки і геральдики українського народу, а також той факт, то під синьо-жовтими прапорами у дні державного заклоту

19–21 серпня 1991 року громадяни України відстоювали конституційний лад і суверенітет України, Верховна Рада України постановляє:

1. Встановити, що державним прапором України є синьо-жовтий прапор.

2. Підняти синьо-жовтий прапор над Верховною Радою України 4 вересня 1991 року.

3. Комісії у питаннях законодавства і законності внести відповідні пропозиції про зміни до Конституції України на сесію Верховної Ради України".

Але ця пропозиція була підтримана лише 205 голосами (забрак ще 21 голос).

Зрештою 265 голосів набрав текст постанови, в якому визначалося: "У зв'язку з проголошенням Верховною Радою України Акта про незалежність України, до прийняття Конституції України і проведення всенародного референдуму про нову державну символіку, підняти над Верховною Радою України історичний національний синьо-жовтий прапор, що символізує миролюбиву Українську державу в образі чистого неба і хлібного лану". Визначалося щоб "прапор підняти в день цієї постанови", що й було зроблено.

Президія Верховної Ради постановою від 18 вересня 1991 р. за № 1567-XII ухвалила: "До прийняття Конституції України дозволити в протокольних заходах використовувати синьо-жовтий прапор"²⁰. На цій підставі фактично було скасовано червонолазуровий прапор. 30 вересня біля штаб-квартири Організації об'єднаних націй у Нью-Йорку відбулася заміна прапора України, що знакувала відхід у небуття ідеологічного радянського символу.

У жовтні в Києві відбулося засідання постійної Комісії Верховної Ради України з питань культури та духовного відродження, на якому обговорювалися підсумки конкурсу та напрацьовувалася концепція нових державних символів. Фактично, воно перетворилося на передбачену постановою Президії Верховної Ради науково-практичну конференцію з проблем державної символіки. Під час цього засідання виступили з доповідями запрошені фахівці-історики та мистецтвознавці: Г. Логвин, К. Гломозда, Я. Дашкевич, А. Гречило, Б. Якимович, М. Брайчевський, С. Білокінь та інші²¹. На підставі обговорення комісія вирішила винести на розгляд Верховної Ради законопроект про внесення змін до Конституції України в частині статей, які визначали

¹⁶ До складу цієї експертної комісії було спершу включено й мене. Але оскільки я брав участь у конкурсі як автор одного з проектів, тому зі складу комісії вийшов.

¹⁷ Про підбиття підсумків конкурсу один із членів експертної комісії: Степанів Я. [Дашкевич Я.] Потрібен герб, бо час друкувати українські гроші // Ратуша (Львів). – 1991. – 9–10 жовтня (№ 107). – С. 2.

¹⁸ Пригорницький Ю. Прапор Волі – в Парламенті // Літературна Україна. – 1991. – 29 серпня (№ 35). – С. 1, 3.

¹⁹ ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 16. – Спр. 4633. – Арк. 11. Яценко О. Як піднімали прапор // Молодь України. – 1991. – 6 вересня. – С. 1.

²⁰ Про прапор України: Постанова Президії Верховної Ради України від 18 вересня 1991 р. за № 1567-XII // Відомості Верховної Ради України (далі – ВВР України). – 1992. – № 47. – Ст. 655; Постанова Президії Верховної Ради України Про прапор України // Молодь України. – 1991. – 21 вересня. – С. 1.

²¹ Краснодемський В. І порадіє за нас князь Володимир // Голос України. – 1991. – 9 жовтня (№ 196). – С. 1, 3; Заєць О. Друге життя княжого герба // Культура і життя. – 1991. – 12 жовтня (№ 41). – С. 2.

Іл. 1

державний герб і прапор. Статтю 166 пропонувалося викласти у такій редакції: "Державним гербом України є Золотий Тризуб на синьому полі"; а статтю 167: "Державним прапором України є прямокутне полотнище, яке складається з двох рівних за шириною горизонтальних смуг: верхньої – синього кольору і нижньої – жовтого кольору. Відношення ширини прапора до його довжини 2:3"²².

Авторам проектів, які набрали найбільше голосів за результатами конкурсу, було пізніше доручено розробити кінцевий варіант державного герба. У кількох конкурсних роботах пропонувалося затвердити Великий та Малий Державний герб України. Так, у проекті-переможці (автори – А. Гречило та І. Турецький) подано як малий герб: у синьому полі заокругленого щита золотий Тризуб у такому ж оливковому вінку (фактично, зберігався герб Української Народної Республіки 1918 р. з незначними змінами та додачею щита і кольоровим вирішенням; цим автори трактували Акт про незалежність України як відновлення української державності, що існувала в 1918–1920 рр. й була перервана); у великому гербі фігурували щитотримачі: давньоруський воїн зі списом та козак з мушкетом, знизу – гілки калини, перев'язані синьо-жовтою стрічкою (в гербі закладалася ідея відобразити етапи становлення української державності, її спадкоємність по Київській Русі, Гетьманщині XVII–XVIII ст. та державах XX ст.; іл. 1). В іншому проекті (автор – О. Кохан) пропонувався як малий герб: у синьому полі трикутного щита золотий Тризуб у формі плетінки; великий – із щитотримачами: коронованим левом та Архангелом Михаїлом (відображали ідею єдності Західної та Східної України; іл. 2).

У грудні 1991 р. на засіданні комісії у Києві було вирішено, що необхідно поки що затвердити Малий Державний герб України, відклавши розробку Великого герба на пізніший термін. Дехто з депутатів Верховної Ради опирався відновленню

²² Сікачина Т. Будемо з гербом // Літературна Україна. – 1991. – 17 жовтня (№ 42). – С. 3.

Іл. 2

варіанта герба УНР, мотивуючи аргументами на кшталт: "Оливка в Україні не росте" (хоч як на те пішло, то оливка в Україні – в Криму – таки росте). Вдалося все ж відстояти форму Тризуба, яку розробив В. Кричевський 1918 р., хоча й були частково змінені кілька деталей. Авторською групою – А. Гречило, О. Кохан, І. Турецький – протягом 14–20 грудня було підготовано кінцевий варіант проекту Герба України.

Під час роботи вийшли суперечки з народними депутатами щодо форми щита. Тоді я запропонував 10 різних ескізів щита, з яких вибрали варіант п'ятисторонньої форми. Ще у 1970-і рр. професором Володимиром Трембіцьким із США було розроблено й опубліковано технічне оформлення герба УНР²³. Враховуючи, що зображення державного герба мусить відповідати єдиному еталону, авторською групою було опрацьоване й нове технічне креслення нового герба України, а також виконано кольоровий малюнок на підрамнику 1x1 м²⁴. 15 січня 1992 р. Президія Верховної Ради виносить на розгляд парламенту пропозицію комісії про малий герб України постановою за № 2042а–XII²⁵.

Протидіяли запровадженню національних символів не лише комуністи, але й колишні члени Компартії України, які перебігли до нових політичних структур. Так, у грудні 1991 р. президія політичної ради Соціалістичної партії України виступила з заявою щодо державних символів. Знову політизувалося проблема, що заклик до відновлення

²³ Трембіцький В. Історичні та правні основи... – С. 133.

²⁴ Мушу зазначити, що хоча питання підготовки кінцевого проекту герба й було дуже важливим, але особливої підтримки з боку структур Верховної Ради ми не відчували. Єдиний, хто майже весь час провів разом із нами та всіляко намагався надавати нам технічну допомогу був старший консультант Комісії з питань культури та духовного відродження О. Кириченко. Проекти виготовляли ми власними фарбами та інструментами (добре, що хоч прихопили їх зі собою), а підрамник для кольорового малюнку надала народний депутат Л. Скорик.

²⁵ Про малий герб України: Постанова Президії Верховної Ради України // ВВР України. – 1992. – № 17. – Ст. 218.

національного прапора “ведеться однобоко і не з метою реабілітації державної символіки, а як засіб реабілітації державного устрою, як намір перекреслити історію народу впродовж трьох чвертей століття”, та робилося нові “відкриття”, що синьо-жовтий прапор “ніколи не був державним символом України, він був ознакою державності у Галичині”²⁶. Визнаючи, що колишній прапор УРСР (названий у заяві чомусь “червоно-голубим”, а не “червоно-лазуровим”) був лише формально державним і підлягає заміні, соціалісти наполягали на малиново-синьо-жовтому триколірі, при цьому малинова (червона) смуга мала становити половину полотнища і розміщатися вгорі. Щодо герба, то СПУ відкидала Тризуб і вважала “безпідставним відмовлятися від контурів (?) серпа і молота, котрі за змістовністю (?) навряд чи мають конкуренцію у світовій геральдиці”.

Незважаючи на всі ці спекуляції 28 січня 1992 р. Верховна Рада нарешті розглянула й затвердила постанову за № 2067–XII “Про Державний прапор України”²⁷. Нею визначалося: “Затвердити Державним прапором України національний прапор, що являє собою прямокутне полотнище, яке складається з двох рівних за шириною горизонтально розташованих смуг: верхньої – синього кольору, нижньої – жовтого кольору, із співвідношенням ширини прапора до його довжини 2:3”. За цю постанову проголосувало 253 депутати.

14 лютого 1992 р. Верховна Рада окремим законом вносить зміни до Конституції України. Зокрема змінено й статтю про державні символи, хоча вона не містила конкретних описів ні герба, ні прапора: “Стаття 166. Символами України як незалежної держави є її Державний герб, Державний прапор та Державний гімн. Державний герб України, Державний прапор України та Державний гімн України затверджуються Верховною Радою України”²⁸.

Проект герба Верховної Ради України розглянула аж 19 лютого 1992 р. На той час вже була перезатверджена на історичній основі символіка у республіках Прибалтики, Закавказзя, у Молдові, Білорусі. Однак в українському парламенті справа герба викликала доволі сильний опір колишньої компартійної номенклатури. Зненацька серед старих партапаратників виявилась велика кількість “знавців” історії та культури українського народу.

Зі стенограми цього засідання добре видно, що на розгляд Верховної Ради виносили спершу питання про один-єдиний державний герб. І тільки після скандалів і повторного голосування знову як політичний компроміс появляється поняття “малий герб”. Цей символ затверджено постановою за № 2137–XII

Іл. 3

“Про Державний герб України”, якою прийнято Тризуб як малий герб України, вважаючи його головним елементом великого герба України (іл. 3)²⁹. Також у постанові зазначалося, що зображення Державного герба України поміщується на печатках органів державної влади і державного управління, грошових знаках та знаках поштової оплати, службових посвідченнях, штампах, бланках державних установ з обов’язковим дотриманням пропорцій затвердженого зображення герба³⁰. За цю редакцію постанови проголосував 231 депутат. Тризуб як символ Соборної України, спадкоємниці Київської Русі, відновив своє офіційне функціонування.

14–15 березня 1992 р. у містечку Баунд-Брук (США) відбулася Надзвичайна сесія Української Народної Ради – законодавчого органу у системі державного центру Української Народної Республіки в екзилі. Відповідно до ухваленної постанови 24 серпня 1992 у Маріїнському палаці відбулася передача грамоти, заяви, президентської Відзнаки (клейнода-хреста гетьмана Івана Мазепи), президентських печатки і синьо-жовтого прапора останнім президентом УНР в екзилі Миколою Плав’юком першому всенародно обраному Президентові України Леоніду Кравчуку. Таким чином було задекларовано, що незалежна Україна є прямою правонаступницею Української Народної Республіки. Хоча ця подія так і залишилася чисто декларативною.

Національний синьо-жовтий прапор та герб Тризуб на початку 1992 р. повернули собі статус державних символів України. Вони увійшли до використання в усіх сферах життя нашої держави а1996 р. їх зафіксували у статті 20 нової Конституції України.

²⁶ Символ України: варіант пост-комуністів // Молода Галичина (Львів). – 1991. – 19 грудня (№ 148). – С. 1.

²⁷ Про Державний прапор України: Постанова Верховної Ради України // Голос України. – 1992. – 15 лютого (№ 27). – С. 1; Про Державний прапор України: Постанова Верховної Ради України // ВВР України. – 1992. – № 19. – Ст. 257.

²⁸ Закон України Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) України // ВВР України. – 1992. – № 20. – Ст. 271.

²⁹ Кирилюк В. Таки зі щитом! // Літературна Україна. – 1992. – 27 лютого (№ 8). – С. 1.

³⁰ Про Державний герб України: Постанова Верховної Ради України // Голос України. – 1992. – 21 лютого (№ 31). – С. 2; Про Державний герб України: Постанова Верховної Ради України // ВВР України. – 1992. – № 40. – Ст. 592.